

Al voor de Franse Revolutie (1789) werd er in de Franse salons druk gediscussieerd over vrijheid en gelijkheid. In 1848 braken in veel Europese steden revoluties uit, als gevolg van de slechte economische toestand. Er heersten epidemieën, werkloosheid, mislukte graan- en aardappel oogsten veroorzaakten hongersnood. De revoluties hadden resultaat: in veel landen kwamen nieuwe grondwetten, waarin liberale vrijheden opgenomen werden. In hetzelfde jaar (1848) kwamen de filosofen Karl Marx en Friedrich Engels met hun Communistische Manifest, waarin zij de kant kozen van de onderdrukte fabrieksarbeiders en voorstellen deden tot vernieuwingen.

Daumier: oproer

In dit klimaat ontstond de nieuwe stroming: het realisme. In de kunstwereld werd een sociale strijd gevoerd. Kunstenaars streefden net als veel andere mensen naar (meer) vrijheid. Mede daarom begonnen zij zich sterk af te zetten tegen de rijke bourgeoisie, die de kunst had vastgelegd in regels, conventies en wetmatigheden. Bestaande opvattingen werden omver gekegeld en er kwam plaats voor nieuwe ideeën. Het gewone volk werd tot onderwerp gekozen. Het realisme was een reactie op de al te onechte en overdreven romantiek.

**Camille Corot
Gustave Courbet,
Honoré Daumier
Jean-François Millet**

De enige werkelijkheid in de kunst was de echte wereld. Schrijvers en kunstenaars wilden dat alles paste bij de **echte** emotie of ervaring. Ook op het podium lieten dansers en acteurs steeds meer de maatschappij zien zoals men die toen zag, in plaats van fantasierijke en onwaarschijnlijke verhalen. Onder invloed van industriële en maatschappelijke ontwikkelingen ontstaat

- meer aandacht voor de realiteit van het heden.
- nadruk op zintuiglijk waarneembare feiten
- aandacht voor het individu
- sociale inslag

De kunst richtte zich op de **gewone werkelijkheid**. Nu toonde men gewone mensen in hun grauwe bestaan: arbeiders, boeren, ijzergieters, krijtverkopers, wasvrouwen, bedelaars. De aandacht voor het gewone, het concrete, zelfs voor het lelijke, veroverde de schilderkunst. De weergave van de *materie* was belangrijk: het aardeachtige van de grond, het steenachtige van de rotsen of het natte van het water.

schilderkunst

- o vooral aandacht voor de eigentijdse werkelijkheid
- o een sociaal karakter
- o buiten schilderen (*plein air*) werd mogelijk door verf in tubes
- o school van Barbizon
- o ontwikkeling druktechnieken, lithografie: krant (kunstkritiek)

beeldhouwkunst

- o uitbeelding van arbeiders
- o gerichtheid op de eigentijdse werkelijkheid

kenmerken van het Realisme

- uitbeelden van de waargenomen werkelijkheid.
- men wil inzicht geven in de werkelijkheid van het leven, eigentijdse problemen, verhoudingen en gebeurtenissen van alle dag en uit alle sociale milieus uitbeelden.

het Angelus

Millet's schilderijen veroorzaken halverwege de 19de eeuw heftige reacties. De eenvoudige boeren die hij schilderde, werkend op het land, ontstemden het kunstminnend publiek. Men vond het erg ongepast dat een boer zo'n belangrijke plaats in een schilderij kreeg.

Honoré Daumier leefde in Frankrijk en werd bekend door wat wij nu de cartoon noemen. Zijn werk was populair bij de krantenlezers en had zoveel invloed dat hij het herhaaldelijk aan de stok kreeg met de censuur. Hij wendde zijn talent aan om de bekrompenheid van de toenmalige gezagsdragers aan de kaak te stellen. Daumier observeert ook zijn stadsgenoten, en portretteert ze met milde humor.

Gustave Courbet, geestelijk en artistiek leider van het Realisme, wist voortdurend schandalen uit te lokken met zijn schilderijen. Hij koos bij voorkeur onderwerpen die geen enkele status hadden en voerde deze dan uit op een formaat dat tot dan alleen maar gebruikt werd voor verheven historiestukken of religieuze onderwerpen. Daarbij had hij ook nog een heel directe stijl van schilderen. Courbet beschouwde zichzelf als een centrale figuur in de politieke en artistieke *avant-garde*. 'Het realisme is de democratie in de kunst', was zijn slogan. Het schilderen van voorstellingen uit het verleden- de klassieke oudheid, de Middeleeuwen, de tijd van de Franse revolutie of Napoleon- had afgedaan. Arbeiders werden nu de 'helden' in de kunst. Schilders kozen voor actuele, eenvoudige onderwerpen. Een groet was al de moeite waard om een schilderij van te maken.

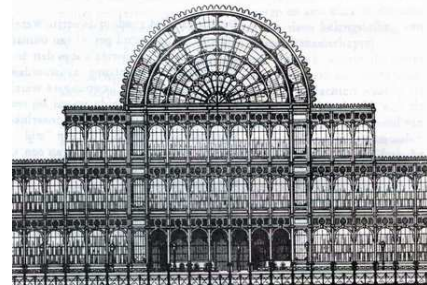
Het realisme in de 19de eeuw verschilt van de voorgaande realistische stromingen in de geschiedenis. De Vlaamse primitieven bv, gaven de vormen en kleuren van stoffen en juwelen zeer precies weer, maar deden dit uitsluitend voor esthetische doeleinden. Het realisme van de 19de eeuw was vooral op maatschappelijke gronden geënt en toonde de levensomstandigheden van 'de kleine man'.

---

b o u w k u n s t

- o architecten (steen) en ingenieurs (gietijzeren constructies)
- o enorme toename van het aantal openbare gebouwen, bruggen, spoorwegstations, fabrieken, winkels
- o nieuwe bouwtechnieken leiden tot zakelijker aanpak: functionalisme, standarisatie, glas, gietijzer en later staal
- o neo-stijlen blijven veel toegepast

Joseph Paxton

---

de gevolgen van de industriële revolutie

- landbouw wordt minder belangrijk
- grootschalige machinale productie
- wereldtentoonstellingen
- industriële architectuur met nieuwe materialen

Gietijzer vindt nu toepassing in de bouwkunst. Men maakt constructies met *geprefabriceerde elementen* in bruggen, stationsoverkappingen en fabriekshallen.

Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld van bouwen in gietijzer is het **Crystal Palace** in Londen. In 1851 past Joseph Paxton, die een aantal grote broeikassen en kleine bruggen gebouwd heeft, het systeem van kassenbouw toe, als in Londen een wereldtentoonstelling wordt gehouden. Deze tentoonstelling moet in één gebouw worden ondergebracht. Het moet ruimte bieden aan het overzicht van de vorderingen van de mensheid in de 19de eeuw. In een fabriek worden gelijkvormige gietijzeren elementen vervaardigd, op de bouwplaats aan elkaar gemonteerd tot een kolossaal bouwwerk van 555 meter lengte en 135 meter breedte. In de ijzeren elementen wordt 81.000 m³ glas geplaatst. De ruimte- en lichtwerking is enorm. Het heeft diepe indruk gemaakt op ieder die de wereldtentoonstelling bezocht. Het Crystal Palace is het eerste bouwwerk dat geheel van ijzer en glas is opgetrokken. Voor het eerst wordt consequent de **steeembouw** toegepast. In 1936 wordt het Crystal Palace door brand totaal verwoest.

---

burgerij: het *chique* publiek voor kunst

bouw van nieuwe 'paleizen' voor de burgers: musea, theaters en concertzalen

de Salon

Het was voor kunstenaars van groot belang om op de tentoonstelling van de Salon te worden toegelaten, en om een goede plaats te krijgen in de expositieruimte. In de negentiende eeuw werd bij een presentatie van schilderijen de gehele wand gebruikt. Schilders, die de pech hadden dat hun werk tegen het plafond aan werd geplaatst, bleven letterlijk buiten het gezichtsveld van het publiek. Er zijn veel brieven en verzoekschriften verstuurd aan de Directeur des Beaux-Arts met de vraag om een betere plaatsing van hun kunstwerken.

Kunstenaars van wie de inzending voor de Salon werd geweigerd waren de klos. Hun werk werd gemerkt met een stempel, waardoor het vrijwel onverkoopbaar werd. Een kunstenaar die vaak werd geweigerd, kon gemakkelijk in een artistiek of maatschappelijk isolement raken. Van de Nederlandse kunstenaar Jongkind gaat het verhaal dat hij een van zijn landschappen, waarvoor hij juist een koper had gevonden, terug moest nemen omdat het werk inmiddels geweigerd was op de Parijse Salon.

Een van de begaafde landschapschilders van de School van Barbizon, Théodore Rousseau, was zo vaak geweigerd door de jury van de Salon, dat hij de twijfelachtige eretitel '*Le grand refusé*' kreeg toebedeeld.

---

fotografie

vanaf het begin van de jaren vijftig waren er voor kunstenaars volop naaktfoto's voorhanden. Ze werden discreet 'fotografische studies' of 'academische studies' genoemd. Ze waren goedkoop en spaarden de onkosten van een model uit. Het werden gemakkelijk te krijgen hulpmiddelen in het atelier van de schilder. Delacroix en Courbet gebruikten ze beiden. Ondanks de prachtige producten van getalenteerde fotografen werden naaktfoto's wel vulgair gevonden.

---

de school van Barbizon

Tussen 1845 en 1850 vestigden de schilders Rousseau en Millet zich in het dorp Barbizon bij Parijs. Zij schilderden het omringende landschap en kregen daar al gauw gezelschap van andere kunstenaars. Deze groep wordt aangeduid als de school van Barbizon. Tot dat moment hadden kunstenaars *landschappen* vooral als achtergrond voor klassieke of historische taferelen gebruikt. De schilders uit Barbizon stonden echter onder invloed van het Realisme en verhieven de natuur tot een op zichzelf staand onderwerp. Zij schilderden wat ze zagen "en plein air" (in de open lucht). In de ontmoeting met de natuur en de boeren die daar werkten meenden ze het echte leven gevonden te hebben: hard, maar eerlijk.

De 'uitvinding' van aquarel- en olieverf in tubes maakte het na 1840 mogelijk om in de buitenlucht het landschap te schilderen, en ter plekke de kleuren en vormen van de zonovergoten landschappen direct op het doek te zetten. Kunstenaars trekken met een handzame schilderskist op de rug en een opklapbare ezel de natuur in. Hun vrijere stijl, het lichtere palet en hun interesse in lichteffecten maken hen tot voorlopers van het Impressionisme.

Théodore Rousseau
Jean-François Millet
Camille Corot

In dit schilderij uit 1861 gebruikt Corot het landschap nog als 'decor' voor de verbeelding van een mythologisch verhaal. Later laat hij elk "verhaal" weg, en wordt het landschap zelf zijn belangrijkste onderwerp.

In Nederland werkten schilders van de **Haagse school** vanuit dezelfde principes.

Isaac Israëls
Jongkind

t i j d b a l k

- 1789 Franse Revolutie

-1800

-

-

-

-

-1825

-

-

- **1840**

- **revoluties** 1848 Karl Marx *Communistisch Manifest*

-1850 1851 Christal Palace

-

-

-

-

-1875

-

-

-

-

- **1890**

-1900

-

-

-

-

-1925

-

- 1936 Christal Palace door brand verwoest

-

- ▶ Op de afbeelding zie je het Crystal Palace dat Joseph Paxton in 1851 bouwde voor de eerste wereldtentoonstelling in Londen. Het gebouw werd helemaal uit gietijzer en glas opgebouwd en was 564 meter lang en 150 meter breed. In 1936 werd het bij een brand verwoest.
  1. Welke voordelen biedt het bouwen met gietijzer? Noem er drie.

-
- ▶ Het Crystal Palace is niet gebouwd door een architect maar door een *ingenieur* die ervaring had met het bouwen van grote plantenkassen. Tijdens de bouw en de tentoonstelling waren er heftige discussies van vóór- en tegenstanders van dit soort architectuur. Vooral de liefhebbers van neo-stijlen die toen in de mode waren, vonden Crystal Palace geen echte bouwkunst.
    2. Geef twee redenen waarom de neo-architecten uit die tijd het gebouw afwezen.

-
- ▶ In het *Crystal Palace* is een duidelijke relatie gelegd tussen natuur en architectuur.
    3. Leg dit uit.

-
- ▶ 4. Breng de vormgeving van het gebouw in verband met de functie ervan.